

VIORICA TĂTULEA

CENTRE DE CONFECTIONARE A MOBILIERULUI ȚĂRĂNESC DIN GORJ

După Vilcea, Gorjul este zona cu cele mai bogate tradiții în confecționarea mobilierului țărănesc, atât în ceea ce privește numărul centrelor producătoare, cât și valoarea artistică a pieselor confecționate. Cercetările de teren întreprinse ne-au relevat existența pe teritoriul Gorjului a opt centre active până în urmă cu câțiva ani : Runcu, Dobrița, Suseni, Motru Sec, Telești-Buduhala, Novaci, Polovragi, Baia de Fier. Includerea centrului de la Motru Sec în categoria centrelor gorjene și nu a celor din Mehedintzi, unde apărea menționat de către toate studiile publicate până în prezent¹, se bazează nu atât pe actuala împărțire administrativă, potrivit căreia localitatea se situează în limitele județului Gorj, cât mai ales pe apartenența lui stilistică la această din urmă zonă etnografică.

Centrele menționate nu constituiau așezări în sine, ci grupări situate la marginea localităților sau la mică distanță de acestea, în regiuni împădurite, pe văile râurilor, fiind legate de existența materiei prime, necesară practicării meșteșugului în tot cursul anului.

Analizând producția de mobilier specifică fiecărui centru, precum și modul în care a apărut și s-a dezvoltat aici meșteșugul, am recurs la clasificarea lor în două mari grupe, reunind fiecare centre cu particularități comune.

O primă categorie o constituie centrele situate în nord-vestul zonei, incluzând localitățile : Runcu, Dobrița, Suseni, Motru Sec. Urmărind modul în care a evoluat meșteșugul confecționării mobilierului în toate cele patru așezări, se impune constatarea că, inițial, în zonă a existat un singur centru — Runcu, care producea toate categoriile de mobilier necesare satelor din apropiere. Pe măsură ce producția acestui centru s-a dezvoltat, problema desfacerii pieselor, mai numeroase ca urmare a creșterii numărului meșterilor, a devenit foarte acută. Datorită acestui fenomen, unele familii de meșteri au migrat spre vestul Gorjului, în căutare de locuri mai avantajoase de desfacere a produselor, stabilindu-se la Motru Sec, localitate care s-a constituit astfel ca un nou centru producător de mobilier, rezultat al unui proces de iradiere.

¹ G. Stoica, *Centre specializate în prelucrarea artistică a lemnului în Oltenia, în Cibinium*, 1969—1973, p. 209 ; Roswith Capesius, *Mobilierul țărănesc românesc*, București, 1974, p. 96.

Un prim indiciu care ne-a condus la această concluzie a fost asemănarea existentă în decorul pieselor confecționate în cele două centre situate la distanță destul de mare unul față de celălalt precum și coincidența de nume între meșterii cunoscuți că au activat pînă în urmă cu cîțiva ani la Motru Sec² și cel mai vechi și mai vestit meșter din Runcu³. Ulterior, această ipoteză a apropierii existente între cele două centre ne-a fost confirmată de o informație de teren⁴ potrivit căreia, în primele decenii ale secolului al XX-lea, unii meșteri au părăsit Runcul, stabilindu-se la Motru Sec.

Constituirea centrului de mobilier de la Motru Sec a avut loc într-un moment în care tocmai își încetase activitatea centrul de lădari de la Obîrșia Cloșani⁵, situat în apropiere. Faptul este evident dacă analizăm piesele de mobilier existente încă în zonă. Exemplarele vechi, de secolul al XIX-lea, dintre care unele datate, sînt confecționate în maniera specifică centrului Obîrșia Cloșani: lăzi masive, cu capac cu „spinare” și picioare cu profil decupat, bogat ornamentate cu motive geometrice, dar și vegetale (mai ales bradul în variantele cunoscute⁶), antropomorfe, astrale etc.⁷. Total diferite ne apar exemplarele mai noi, confecționate în urmă cu 50—60 ani, care, atît sub aspect morfologic dar mai ales decorativ, se încadrează în nota specifică a centrelor gorjene. Se impune deci concluzia că noul centru de mobilier țărănesc de la Motru Sec și-a început activitatea prin deceniile II-III ale secolului nostru, ca urmare a stabilirii în această localitate a unor meșteri proveniți de la Runcu.

Tot ca urmare a unui proces de iradiere au luat ființă și centrele de la Dobrița și Suseni, unde s-au stabilit prin căsătorie meșteri din Runcu. Cele două așezări situate la distanțe de numai 5—6 km de centrul de origine, au păstrat strînse legături cu acesta, fapt care se reflectă în asemănarea de forme și decor a produselor.

În localitățile de care ne ocupăm s-au lucrat toate categoriile de mobilier folosite în zonă: mese joase, circulare sau ovale, scaune cioplite, cu sau fără spătar, scaune de factură tîmplărească fără spătar (tip taburet) sau cu spătar din stinghii, hambare, lăzi de zestre, mese dulap, dulapuri.

Materia primă o constituia lemnul de fag, dar nu orice copac, ci acela cu fibra dreptă, fără noduri. Copacul curățit de crengi, era secționat în butuci de dimensiuni diferite, despicat apoi, pe lungime, în patru „lob-dele” care alcătuiau scîndurile componente ale lăzilor. Scîndurile „se ușurau” (se ciopleau) cu barda, „se trăgeau la cuțitoaie” pentru obținerea suprafețelor netede, necesare ornamentării, apoi erau „pălite la foc”

² Marea majoritate a pieselor de mobilier întîlnite de noi, în teren, sînt confecționate de către Furdul Nistor și Furdul Gheorghe.

³ Furdul Ion, decedat, în urmă cu 40—50 de ani, în vîrstă de 70—80 de ani.

⁴ Informație: Frunză Gheorghe, 66 ani, 1978, comuna Runcu. Tatăl său, meșterul Frunză Nicolae, era ginerele lui Furdul Ion.

⁵ V. Tătulea, *Centrul de lădari de la Obîrșia Cloșani (Mehedinți)*, în Oltenia. Studii și comunicări, III, 1981, p. 272.

⁶ P. Petrescu, *Motive decorative celebre*, București, 1971, p. 48—51.

⁷ V. Tătulea, *op. cit.*, p. 273—282.

(afumate), operație menită să dea o mai mare rezistență lemnului⁸. Picioarele „se uluceau“, li se făceau „scoburi“ (șanțuri înguste) cu horjul pentru fixarea scîndurilor care prezentau la rîndul lor șanțuri horjite, pentru a se îmbina una în alta. După asamblare, lăzile și dulapurile se vopseau în două culori (roșu și verde), cu anilină cumpărată din comerț, apoi se „înflorau“ cu horjul și compasul.

Atît sub aspect morfologic, cît și decorativ, producția de mobilier a centrelor mai sus menționate ne apare bine individualizată nu numai față de producția centrelor din Mehedinți, ci și în contextul celorlalte centre gorjene.

Spre deosebire de piesele mai vechi, provenite din centrele mehedintene, mai ales de la Obîrșia Cloșani, lăzile de zestre confecționate la Runcu, Motru Sec, Dobrița și Suseni se caracterizează prin dimensiuni mai reduse (circa 90—110 cm lungime), picioare drepte, aspect mai puțin masiv. Remarcăm deci dispariția tuturor acelor indicii care constituiau argumente ale vechimii⁹, fapt ce ne îndreptățește să afirmăm că nu numai Motru Sec, Dobrița și Suseni, dar și Runcu sînt centre mult mai noi, înființate probabil la începutul secolului XX.

Analiza ornamenticii ne oferă noi date în sprijinul acestei ipoteze. Un prim indiciu îl constituie simplificarea decorului, dusă uneori pînă la schematism. Pentru producția mai veche de mobilier este caracteristic decorul geometric, realizat din combinații de linii, utilizîndu-se fie repetiția aceluiași element ornamental pe întreaga suprafață, fie a unor elemente diferite, dispuse pe două sau mai multe registre ornamentale. O variantă a acestei ultime game ornamentale o reprezintă sistemul de decorare în tăblii, asemenea cîmpului de șah, rezultate din subîmpărțirea registrelor orizontale în pătrate cu diagonalele duble. La exemplarele mai noi diagonalele se transformă în petale de flori. Un rol important în delimitarea suprafețelor decorate îl joacă hașurarea, care suplinește adesea rolul coloritului.

Din punctul de vedere al motivelor, dar mai ales al gamelor compoziționale, decorul mobilelor confecționate în centrele din nord-vestul Gorjului prezintă asemănări cu Transilvania și, în special, cu Hunedoara¹⁰. Meșterii din această zonă folosesc adesea, alături de decorul realizat exclusiv din linii drepte, decorul rezultat din asocierea motivelor liniare cu motive florale și fitomorfe, dispuse mai ales pe picioarele lăzilor și dulapurilor. Lipsesc însă reprezentările antropomorfe, frecvente în repertoriul ornamental al centrului mehedintean de veche tradiție, Obîrșia Cloșani, iar ornamentele executate cu compasul sînt mult mai rare față de celelalte centre gorjene.

A doua mare categorie de centre, situată în nord-estul Gorjului, cuprinde localitățile : Novaci, Baia de Fier, Polovragi, amplasate pe văile rîurilor Gilort, Galbenu, Olteț. Și în cazul acestor centre se poate vorbi de un fenomen de iradiere datorat probabil aceluiași cauze : fuga de con-

⁸ Informație : Frunză Gheorghe.

⁹ Roswith Capesius, *op. cit.*, p. 97.

¹⁰ G. Stoica, *op. cit.*, p. 218.

curență și contractarea unor căsătorii între familii din sate diferite. Investigațiile de teren întreprinse de noi în zonă ne îndreptătesc să afirmăm că, inițial, aici au funcționat doar două centre : Novaci și Polovragi, cel de al treilea centru, Baia de Fier, constituindu-se mai târziu prin migrarea unor meșteri proveniți din primele așezări¹¹. Ca urmare însă a distanțelor foarte reduse dintre ele, cele trei centre au păstrat legături permanente, fapt sesizabil în asemănările de forme și, mai ales, de ornamentică.

O situație deosebită pare să fi avut centrul de mobilier de la Telești-Buduhala care, deși amplasat în vestul Gorjului, din punct de vedere stilistic, prezintă asemănări mai mult cu centrele estice decât cu cele aflate în apropiere. Cu toate că cercetările de teren întreprinse de noi până în prezent nu ne-au oferit suficiente date pe care să ne fondăm ipoteza, e posibil să fi existat totuși un schimb de meșteri între centrele estice și centrul de la Buduhala.

Spre deosebire de centrele din nord-vest, al căror decor se bazează pe motive liniare sau florale, executate cu horjul, în ornamentica centrelor din nord-estul Gorjului precum și a celui de la Buduhala predomină motivele circulare care acoperă uneori întreaga fațadă a lăzilor sau ușile meselor dulap. Foarte frecventă este compoziția cu rozetă centrală, încadrată de cercuri, arcuri și sectoare de cerc. În decorul meselor dulap, rozeta este reprezentată, fie pe fiecare ușă în parte, fie pe suprafața ambelor uși considerate ca un câmp unic.

Alături de compoziția care grupează elementele în jurul unui motiv central, este întâlnită și dispunerea ornamentelor în registre orizontale. Pe lângă motivele circulare (rozetă, arcuri concentrice, semicercuri, sectoare de cerc, semicercuri înlanțuite), apare frecvent și decorul liniar constând din hașuri, x-uri, romburi în coloană, pătrate cu diagonale duble, triunghiuri hașurate, ordonate în două sau mai multe registre orizontale.

Un fenomen care se cuvine a fi semnalat este prezența în localitatea Polovragi, alături de meșterii rudari care lucrau pentru târg a unor meșteri țărani care confecționau diverse piese de mobilier în special paturi și „canapele“, atât pentru propria gospodărie, cât și la comandă. Prezența în interioarele gorjenești a „canapelei“, de fapt bancă extensibilă cu spătar, trebuie considerată ca o influență venită de dincolo de Carpați, în timp ce paturile având capete cu profile decupate au apărut ca urmare a influenței orașului.

În toate centrele gorjene menționate, piesele de mobilier se lucrau fie la comandă, fie pentru vânzare prin sate sau târguri. Cele mai importante locuri de desfacere a produselor erau târgul de la Polovragi, de la 20 iulie, la care participau meșteșugari din Gorj și din Vilcea, și bîlciorile de la Tg. Jiu organizate la 25 iunie și 14 octombrie. Marea răspîndire a mobilierului de proveniență gorjană nu poate fi explicată însă numai prin vânzările anuale efectuate în cadrul târgurilor. Un mijloc important de

¹¹ Informație : Feșu Costică, 62 ani, 1979, Baia de Fier.

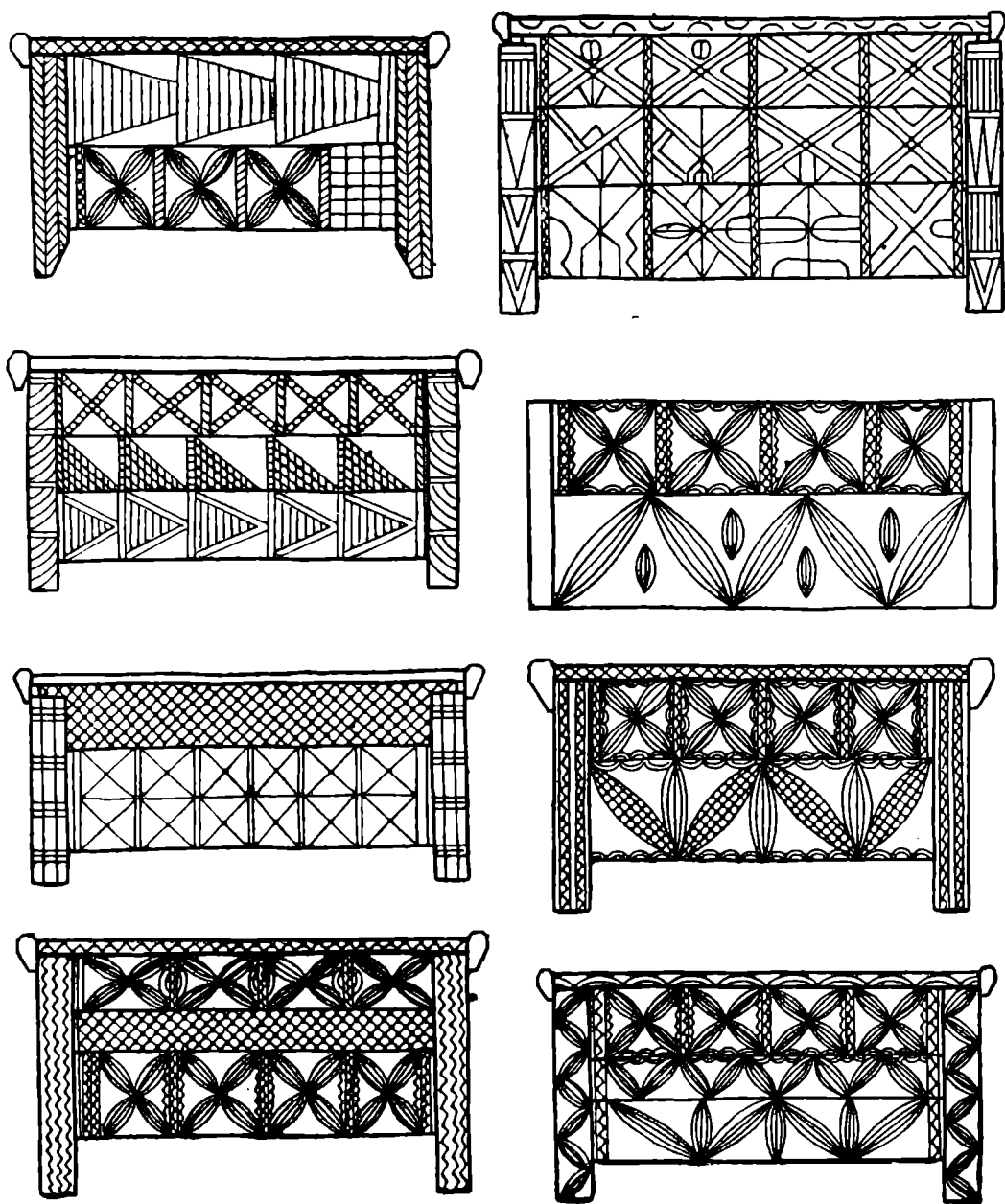

Fig. 1. Lăzi de zestre din centrul Runcu — Gorj.

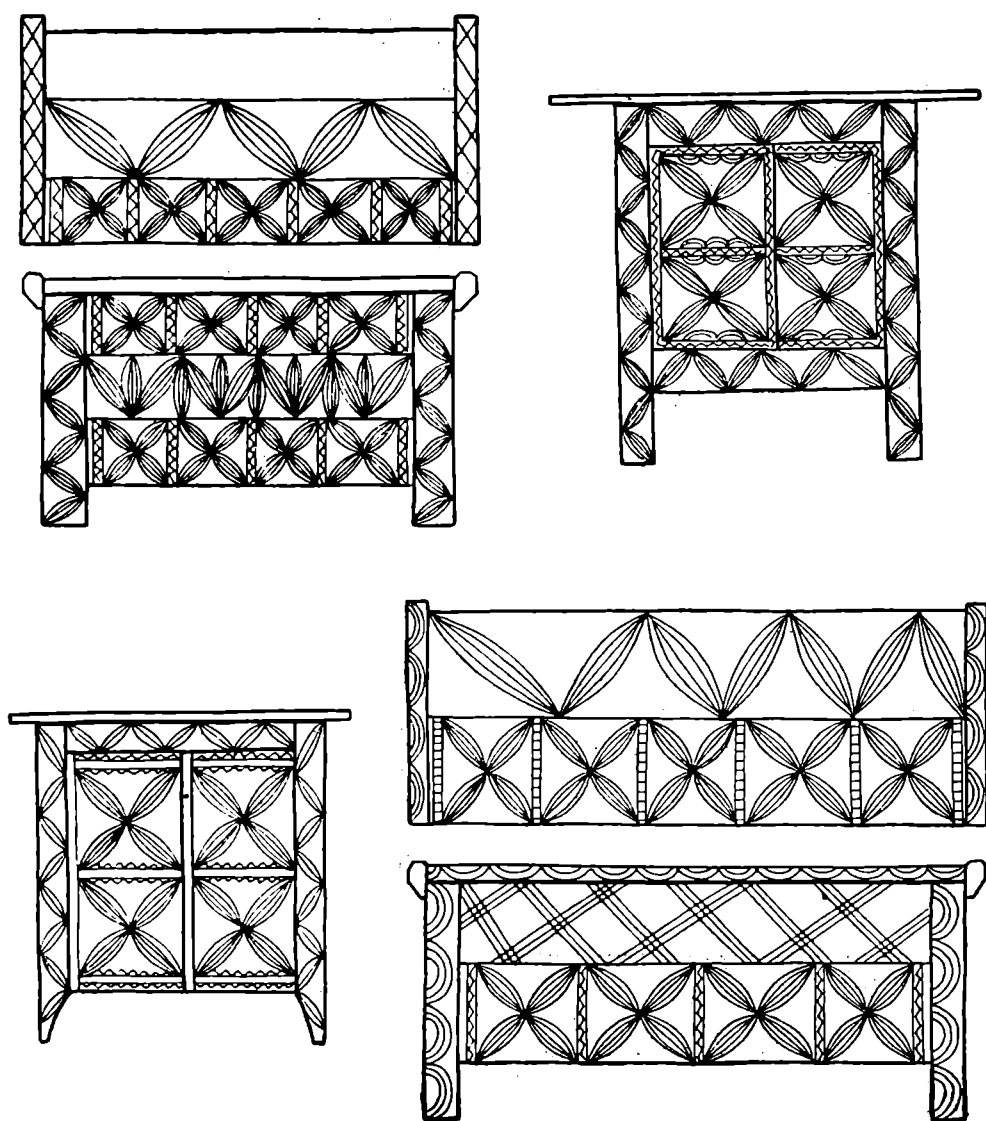

Fig. 2. Lăzi de zestre și mese-dulap din zona etnografică Gorj.

desfacere îl constituiau drumurile „de țară“, întreprinse de către meșteri, cu căruța, la distanțe destul de mari, ajungând pînă în satele de pe Valea Dunării¹².

În prezent, meșteșugul confecționării mobilierului este pe cale de dispariție în toate centrele prezentate, ca și în întreaga Oltenie, ca urmare a scăderii cererii de produse și a dificultăților de procurare a materialului lemnos. Centrele de la Motru Sec și Dobrița și-au încetat activitatea în urmă cu cîțiva ani¹³, investigațiile întreprinse de noi în anul 1978 nereușind să înregistreze nici un meșter care ar mai fi lucrat piese de mobilier. În cursul cercetărilor din același an, în localitatea Runcu, am întîlnit un singur meșter¹⁴ care nu mai lucra din lipsă de solicitări. Singurele centre ce continuau să producă, la aceea dată, în mod sezonier sau numai la comandă, erau Suseni și Polovragi, dar și aici gama produselor era destul de limitată.

În aceste condiții, se impune inițierea unor măsuri de valorificare prin UCECOM a potențialului artistic existent încă în centrele amintite, în sensul realizării unor produse executate după piese de mobilier tradiționale, adaptate cerințelor moderne, măsuri care să contribuie la revitalizarea unui străvechi meșteșug aflat pe cale de dispariție.

¹² Informație : Frunză Gheorghe.

¹³ Ultimul meșter din Motru Sec, Furdul Gheorghe, care mai lucra piese de mobilier a decedat în anul 1976.

¹⁴ Informație : Frunză Gheorghe.